

LUND UNIVERSITY

Utvecklingen av generiska pronomen i svenskans historia – tre exempel på grammatikalisering?

Skärlund, Sanna

Published in:
Norsk Lingvistisk Tidsskrift

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Skärlund, S. (2019). Utvecklingen av generiska pronomen i svenskans historia – tre exempel på grammatikalisering? *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 37(2), 237-267.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Utvecklingen av generiska pronomen i svenskans historia – tre exempel på grammatikalisering?

Sanna Skärlund

I avhandlingen *Man, en och du – generiska pronomen i svenskans historia* (Skärlund 2017a) kartläggs de förändringar de tre orden *man*, *en* och *du* har genomgått som generiska pronomen i svenska språket från 1200-talet till idag, med utgångspunkt i teorier om grammatikalisering. I den här artikeln sammanfattas några av undersökningens viktigaste resultat och det diskuteras huruvida ordens utveckling bör ses som exempel på processen grammatikalisering eller inte. Artikeln utmynnar i en redogörelse för den fortsatta utvecklingen, vilken innebär att alla de tre orden med tiden har börjat användas av talaren för att i första hand syfta på sig själv. Detta är en process som kan beskrivas som *subjektifiering* (Traugott 1989), och den leder till att olika generiska former genomgår liknande förändringar ifråga om möjlig referens. En sådan benägenhet att utveckla självcentrerad referens har också noterats för ett flertal generiska pronomen i andra språk, vilket skulle kunna innebära att vi har att göra med en universell tendens i människors sätt att hantera den här typen av ord.

Nyckelord: generiska pronomen; grammatikalisering; subjektifiering; språkförändring; semantisk förändring; syntaktisk förändring

1 Inledning¹

I svenska finns flera olika ord vilka kan användas för att syfta på vem som helst eller på människor i allmänhet. Vanligast är pronomenet *man*, vars mest prototypiska funktion är just att ha en sådan allmän syftning, åtminstone om man ser till hur pronomenet beskrivs i ordboksdefinitioner som den i *Svensk Ordbok* (2009, 2: 1900). Men också *en* och *du* kan användas på liknande sätt. Se (1)–(3):

1. Jag vill tacka redaktionen och en anonym granskare för värdefulla kommentarer på en tidigare version av den här artikeln.

- (1) **Man** lär så länge **man** lever.
- (2) **En** lär så länge **en** lever.
- (3) **Du** lär så länge **du** lever.

Det generiska *en* har tidigare främst varit vanligt i vissa (huvudsakligen mellansvenska) dialekter, men användningen av detta ord har på senare år också fått ett nytt uppsving bland feminister som ifrågasätter normer kring språk och kön. Eftersom pronomenet *man* förknippas med substantivet *man* byts det i sådana kretsar ibland ut mot pronomenet *en* i en önskan om ett mer könsneutralt språkbruk (se vidare Skärlund 2016).²

Du kan förstås användas som ett vanligt personligt pronomen, och i exempel (3) skulle *du* också kunna tolkas som syftande på en tänkt tilltalad person, men *du* har också kommit att användas om människor i allmänhet på liknande sätt som *man* och *en*.

De tre orden återfinns alla redan i fornsvenska texter från 1200-talet, men då som substantivet *man*, räkneordet *en* och det personliga pronomenet *du*. I den här artikeln vill jag, med utgångspunkt i några av resultaten från min avhandling (Skärlund 2017a), redogöra för framväxten av de generiska formerna av dessa tre ord och diskutera utvecklingarna som möjliga exempel på grammatikaliseringsprocesser i svenska. Men jag vill också problematisera begreppet grammatikalisering: vilka processer är det egentligen vi avser när vi talar om grammatikalisering? Vidare kommer jag att argumentera för att den fortsatta utveckling som de tre orden har genomgått kan ses som exempel på det Traugott (1989) har benämnt *subjektifiering*, och att subjektifiering är en vanligt förekommande process vid användningen av generiska pronomen.

I nästa avsnitt 2 följer en kort beskrivning av processerna grammatikalisering och subjektifiering. Därefter redovisar jag i avsnitt 3 den metod och det material som undersökningen utgår från. Vidare redogör jag i avsnitt 4 för hur utvecklingen har sett ut genom att ge exempel på hur *man*, *en* och *du* har använts under olika tidsperioder, ett ord i taget. Avsnitt 5 ägnas åt en diskussion av huruvida de förändringar som redovisas i avsnitt 4 ska ses som exempel på grammatikalisering eller inte, medan avsnitt 6 beskriver hur den fortsatta utvecklingen kan anses utgå från processen subjektifiering. Avslutningsvis tar jag

2. Pronomenet *man* var för övrigt redan i den norska *Egalias døtre* (Brantenberg 1977) utbytt mot *dam* för att betona den omvända ordning som gäller i bokens matriarkala värld.

i avsnitt 7 upp parallella utvecklingar för liknande pronomen i andra språk och relaterar dessa till subjektifiering som en relevant process i användningen av generiska pronomen generellt.

2 Grammatikalisering och subjektifiering

Grammatikalisering har varit ett viktigt forskningsområde inom språkvetenskapen sedan åtminstone början av 1980-talet, när Lehmanns uppmärksammade *Thoughts on grammaticalization* gavs ut (första gången 1982). Vad termen grammatikalisering egentligen syftar på råder det dock delade meningar om. En ofta citerad definition är den som ges av Hopper & Traugott (2003: 18): ”the change whereby lexical items and constructions come in certain linguistic contexts to serve grammatical functions and, once grammaticalized, continue to develop new grammatical functions.” Grammatikalisering förstås då som en utveckling som innebär att ett lexikalt ord (eller en lexikal konstruktion) får grammatiska funktioner och därefter fortsätter att utveckla nya sådana grammatiska funktioner. Ett vanligt sätt att åskådliggöra denna process är med en klin från innehållsord till böjningsaffix (Hopper & Traugott 2003: 7):

(a) lexikalt ord → grammatiskt ord → klitikon → böjningsaffix

Grammatikaliseringsprocessen är tänkt att inbegripa en eller flera förändringar vilka motsvarar ett eller flera av de steg som syns i klinen.

Det förekommer emellertid också många andra beskrivningar av vad fenomenet grammatikalisering innebär. Enligt Heine, Narrog & Long (2016: 149) går det idag att lista över 50 olika definitioner av vad som ska ses som grammatikalisering. Bland den mängd av definitioner som florerar finns också beskrivningar som inte stämmer in på den traditionella grammatikaliseringsklinen i (a). Gianollo, Jäger & Penka (2015: 2f) inkluderar t.ex. i grammatikaliseringsprocesser inte bara förändringar som utgår från lexikala ord, utan också utvecklingar som innebär att grammatiska ord får nya grammatiska funktioner. I en sådan förändring genomgår alltså inte den grammatiska formen en utveckling i riktning åt höger i klinen.

Campbell & Janda (2001: 107) konstaterar utifrån en genomgång av en stor mängd skildringar av vad grammatikalisering innebär att en minimal definition av fenomenet är en förändring genom vilken ett språkligt element blir mer grammatiskt på något sätt: *some linguistic element* > *some more grammatical element*. Vad som ska räknas som mer eller mindre grammatiskt är dock inte

alltid enkelt att slå fast. Dessutom förekommer det att förändringar bland grammatiska element, vilka inte nödvändigtvis blir mer grammatiska, räknas som grammatikalisering. Sådana förändringar har av Boye & Harder (2012: 31) benämnts *regrammaticalization*: processer genom vilka uttryck som redan är grammatiska får nya grammatiska funktioner vilka varken är mer eller mindre grammatiska än de ursprungliga. En liknande terms används också av Andersen (2006: 251), som beskriver *regrammation* som en förändring genom vilken ett grammatiskt uttryck får ett nytt grammatiskt innehåll genom reanalys.

I grammatikaliseringsprocesser förekommer dessutom vanligtvis också andra förändringar parallellt med utvecklingen till ett mer grammatiskt element, såsom förändrad betydelse och form (det sistnämnda syns också i klinen ovan i utvecklingen till klitikon och affix).

Även om klinen i (a) är tänkt att visa att det rör sig om en gradvis utveckling är figuren missvisande såtillvida att den får det att se ut som om övergången från ett steg till ett annat (t.ex. från lexikalt till grammatisk ord) sker plötsligt. Så är dock oftast inte fallet. Språkliga förändringar är normalt gradvisa och föregås av en period av variation under vilken både en äldre och en nyare form förekommer i språksamhället. Hopper & Traugott (2003: 122) illustrerar detta fenomen med figuren $A \rightarrow A/B \rightarrow B$, där B är den nya grammatiska formen på frammarsch, medan A är den äldre lexikala formen. Stadiet A/B brukar vara en period under vilken uttrycket är frekvent förekommande i det som har kallats för brokontexter (*bridging contexts*, se Heine 2002). Brokontexter är tvetydiga kontexter i vilka en form kan tolkas både som A och som B, och där olika språkbrukare uppfattar formens funktion och/eller betydelse på olika sätt. Det finns helt enkelt omständigheter i kontexten vilka får vissa språkbrukare att omtolka det språkliga uttrycket på ett nytt sätt och i förlängningen kanske också börja använda det i nya kontexter, där den gamla tolkningen inte längre är möjlig.

I svenska har grammatikaliseringsprocesser av olika slag tidigare undersökts i större arbeten av Lehti-Eklund (1990), Wijk-Andersson (1991), Norde (1997, 2009), Rosenkvist (2004), Andersson (2007), Skrzypek (2012) och Bylin (2013).

Ett fenomen som ibland uppträder i samband med grammatikaliseringsprocesser är *subjektifiering*. Termen introducerades av Traugott (1989) (som först använde benämningen *expressiv komponent* för samma sak; se Traugott 1982) för att beskriva förändringar som innebär att ett språkligt element utvecklar betydelse som förankras i talarens eller skribentens perspektiv och används för att uttrycka talarens egna subjektiva attityder, uppfattningar och synsätt (Traugott & Dasher 2002: 6; Traugott 2010). Kort sagt innebär subjektifiering alltså

att ett språkligt uttryck utvecklar talarorienterade betydelser (Traugott 2010). Därmed kommer ord som tidigare hade konkreta, objektiva betydelser att få mer abstrakta, pragmatiska och interpersonella funktioner och tolkas utifrån talarens förmodade perspektiv (Traugott 1995). Processen har setts som central vid utvecklingen av grammatiska former ur lexikala (Langacker 1990) och Traugott & Dasher (2002: 30) anser till och med att subjektivering ska ses som "the most pervasive type of semantic change identified to date".

3 Material och metod

Svensk språkhistoria brukar delas in i fem olika perioder (se t.ex. Rosenkvist 2004: 8):

- Runsvenska ca 800–ca 1225
- Äldre fornsvenska ca 1225–ca 1375
- Yngre fornsvenska ca 1375–1526
- Äldre nysvenska 1526–1732
- Yngre nysvenska 1732–nutid

Den äldsta perioden innehåller enbart texter skrivna med runor; det är först omkring 1225 som den äldsta bevarade skriften på svenska med latinska bokstäver dyker upp (*Äldre Västgötalagen*). Denna text inleder den äldre fornsvenska perioden. Avgränsningen mellan äldre och yngre fornsvenska brukar däremot inte tillskrivas en specifik texts egenskaper, utan görs på formmässiga grunder (såsom kاسبortfall och att bokstaven thorn (*þ*) inte längre används i skrifterna). Den äldre nysvenska perioden avgränsas gentemot den fornsvenska genom den första utgivningen av *Nya Testamentet* på svenska 1526, medan gränsdragningen mot den yngre nysvenska perioden sätts i samband med utgivningen av tidskriften *Then swänska Argus* av Olof von Dalin. Denna tidskrifts lediga språk anses inleda en ny fas i svensk språkhistoria.

I den undersökning som presenteras här är runsvenskan inte representerad alls. Däremot har material från alla de övriga tidsperioderna ingått i studien. Det analyserade materialet utgörs av belägg på *man*, *en* och *du* i texter och korpusar från den fornsvenska och nysvenska perioden. De fornsvenska texterna är 19 till antalet, varav 9 äldre fornsvenska och 10 yngre fornsvenska texter. Texternas genretillhörighet varierar: de utgörs av lagar, religiösa texter, profana texter, ordspråk och verstexter. Från den äldre nysvenska perioden finns 15 texter inkluderade: krönikor, religiösa texter, profana texter och en bok inne-

hållande medicinska råd. De fornsvenska och äldre nysvenska texterna är alla utom två hämtade från Fornsvenska textbanken, vilket är en webbplats skapad av Lars-Olof Delsing vid Lunds universitet från vilken ett stort antal fornsvenska och äldre nysvenska texter finns tillgängliga för nedladdning. Matteusevangeliet och Johannesevangeliet i *Gustav Vasas Bibel* är istället hämtade från Wikisource, vilket är en webbplats som fungerar som ett systerprojekt till Wikipedia och vars syfte är att tillgängliggöra äldre källtexter. Alla citerade exempel från den fornsvenska och nysvenska perioden har kontrollerats mot utgåvorna av verken i bokform.

Det yngre nysvenska materialet, vilken ojämförligt är det största men vilket å andra sidan inte har analyserats i sin helhet, utgörs av en mängd korpusar innehållande skönlitteratur, dramer, bloggtext, tidningstext och transkriberat talspråk. Majoriteten av dessa korpusar är tillgängliga via Språkbankens koncordansverktyg Korp vid Göteborgs universitet, men i materialet har också inkluderats korpusen ”Svensk dramadialog” skapad vid Uppsala universitet och ”Nordisk dialektkorpus” tillgänglig via Tekstlab vid Universitetet i Oslo. Dessutom ingår i materialet fyra transkriberade samtal från projektet Talsyntax, inspelade 1967–1968, vilka har excerperats manuellt. För en utförlig beskrivning av de analyserade texterna och korpusarna hänvisar jag till Skärlund (2017a, bilaga 1). En översikt över materialets omfång i antal texter/korpusar och antal ord presenteras i Tabell 1.

Tidsperiod	Antal texter/korpusar	Antal ord
Äldre fornsvenska	9 texter	199 800
Yngre fornsvenska	10 texter	199 000
Äldre nysvenska	15 texter	523 500
Yngre nysvenska	23 korpusar ³	989 411 300
<i>Totalt</i>	<i>34 texter, 23 korpusar</i>	<i>990 333 600</i>

Tabell 1. Det analyserade materialet från olika tidsperioder

I de totalt 19 texterna från den fornsvenska perioden har alla belägg på orden *man*, *en* och *du* excerperats. För *man* gäller detta alla exempel på ordet i singular och plural i obestämd form i alla kasusformer. På samma sätt har alla förekomster på ordet *en* med kasusformer i femininum och maskulinum excerperats

3. De fyra samtalen från Talsyntax har här räknats som en korpus trots att de inte finns tillgängliga i digital form utan som transkriptioner på papper.

i dessa texter. Belägg på *du* har emellertid enbart analyserats i grundform (nominativ).

Från den äldre nysvenska perioden har varken genitivformer eller de fåtal dativformer som förekommer på *man* excerperats, och inte heller pluralformen *män*. Dessutom har undersökningen begränsats till att maximalt inkludera de 100 första beläggen på *man* från varje text. Däremot har alla belägg på *en* excerperats på samma sätt som i de fornsvenska texterna. *Du* har endast studerats ifråga om kollokationerna *du skall*, *du vill* och *du kan* från denna period.

I det yngre nysvenska materialet har 3 273 slumpvis utvalda belägg på *man* analyserats, fördelade över olika korpusar (den ojämn siffran beror på att en av korpusarna enbart innehöll 273 exempel). För *en:s* del är motsvarande siffra 7 553 belägg, varav många har excerperats med riktade sökningar (*en ska*, *en vill*, *en kan* osv.) för att det ska vara möjligt att finna pronomina belägg bland den stora mängden förekomster på *en* som obestämd artikel. Från samma period har 2 294 slumpvis utvalda belägg på *du* studerats. En mer detaljerad beskrivning av principerna för urval av texter, korpusar och belägg finns i Skärlund (2017a). En översikt över antalet analyserade exempel från olika tidsperioder visas i Tabell 2.

Tidsperiod	<i>Man</i>	<i>En</i>	<i>Du</i>
Fornsvenska	3 745	2 885	1 530
Äldre nysvenska	924	5 100	188
Yngre nysvenska	3 273	7 553	2 294
<i>Totalt</i>	<i>7 942</i>	<i>15 538</i>	<i>4 012</i>

Tabell 2. Antal excerperade belägg från olika tidsperioder

De excerperade beläggen har analyserats ifråga om både syntaktiska och semantiska egenskaper. Belägg på *man* har studerats utifrån syntaktisk funktion, förekomsten av attribut, efterföljande verb eller predikativ i plural, koreferent *han*, *en* eller *ens* samt ifråga om huruvida orden förekommer i kontrast till ord som betecknar kvinnor eller andra varelser, om *man* syftar på en viss person eller flera samt vilka människor som kan vara inkluderade i *man:s* referens.

För *en* har motsvarande undersökning utgått från en genomgång av huruvida exempel på ordet kan ses som obestämd artikel, räkneord eller pronomen genom en undersökning av om *en* föregås eller följs av ett substantiv som det hör ihop med eller inte. Exempel på *en* som skulle kunna ses som pronomina har också studerats med avseende på syntaktisk funktion och eventuella bestämmningar,

samt huruvida de förekommer tillsammans med koreferent *han* eller *hon*, eller i samma passage som ett pronominent *man* eller *du*.

Belägg på *du* har analyserats ifråga om de tydligt syftar på en viss person i texten eller har en mer allmän referens. De senare beläggen har också kategoriserats efter vilken *du*:s möjliga referens kan vara, utifrån ledtrådar i kontexten. Dessutom har det undersökts om *du* återfinns i samma passage som ett pronominent *man* eller *en*. I det följande redovisar jag några av de slutsatser som kan dras om de tre ordens utveckling, utifrån det analyserade materialet.

4 Utvecklingen av *man*, *en* och *du* med generisk referens

Man, *en* och *du* kan i nutida svenska alla användas med generisk referens. I de äldsta texter som jag har analyserat är det dock andra sätt att använda orden som dominerar. I det här avsnittet redovisas hur utvecklingen av de tre orden har sett ut, ett ord i taget.

4.1 *Man*: från substantiv till generiskt pronomen

I texterna från den fornsvenska perioden (1225–1526) går närmare hälften av beläggen på *man* i singular (47 %) tydligt att kategorisera som substantiv med betydelsen 'manlig individ' eller 'människa', antingen för att de föregås av bestämningar eller för att de förekommer i passager där de står i motsättning till kvinnor eller andra varelser. Se markerade belägg på ordet i (4)–(6):

- (4) Dræpær maþer **man**. i siangu hos kono sinni. ællær annarstad laglika maþ vittnum takin taki. bulstær oc blæiur. föri til þings lati sea blod ok bænd. giui döþum sak. (*Äldre Västgötalagen* ca 1225, Om mandrâp, elfte flokken, s. 15)
- 'Dräper någon **en man** i sängen hos sin hustru eller annorstädes, lagligen tagen med vittnen, tage han bolster och lakan, före dem till tinget, låte se blod och banesår, före talan mot den döde.' (s. 26)⁴

4. Tolkningar av äldre fornsvenska lagtexter är citerade efter Holmbäck & Wessén (1933, 1946, 1962). Tolkningar av övriga texter är mina egna. Angivna årtal i exemplen gäller de förmodade originalen. För beskrivningar av vilka handskrifter som har excerperats, se Skärlund (2017a, bilaga 1).

- (5) Nu kan **man** løpæ fra kono sinni ællr konæ fra **manni** sinum. (*Upplandslagen* 1296, Jordabalken, fjärde flocken, s. 182)
'Nu löper **en man** från sin hustru eller en hustru från sin **man**.' (s. 133)
- (6) mæn iæffwadho vm hwat han vare **man** ælla ængil. (*Pentateuchparafrasen* 1330, s. 159)
'Människor undrade vad han var **människa** eller ängel.'

De exempel på *man* som har markerats i dessa exempel står i kontrast mot substantiv betecknande kvinnor eller andra varelser (*kono* respektive *ængil*), vilket gör att *man* här bör ses som substantiven *en man* respektive *en människa* och inte som pronomen.

Som framgår av exempel (4) och (6) finns det emellertid i det fornsvenska materialet också belägg på *man* och *mæn* (här i formerna *mæper* och *mæn*) som förefaller ha en mer allmän syftning på någon, vem som helst, eller på en obestämd grupp människor på en viss plats. I exempel (4) skulle de inledande orden visserligen kunna tolkas som 'Om en man dräper en annan man ...', men eftersom banemannen inte är känd kan *mæper* här också uppfattas som 'någon', vilket är den tolkning som Holmbäck & Wessén (1946: 26) har valt.

Under den fornsvenska perioden förekommer också singularformen *man* i kontexter där ordet måste syfta på fler än en enda person. Ett exempel ges i (7):

- (7) Nu skal **man** hæræzhöfþonga vælia, þa skal laghman þing stæmna en manaf for æn þing skal haldas a rættum þings staþ i sama hæræþe (*Magnus Erikssons Landslag* 1350, Tingmålsbalken, andra flocken, s. 212)
'Nu skall **man** välja häradshövding. Då skall lagmannen kalla till ting en månad förrän tinget skall hållas, på rätt tingsplats i detta härad.' (s. 160)

Av kontexten framgår att det är fler än en man som är med och väljer häradshövding. Här kan *man* alltså inte betyda 'en man' utan måste ha plural syftning. I lagtexterna finns totalt tre sådana exempel, alla från den yngsta analyserade lagen *Magnus Erikssons Landslag* (1350). I övriga äldre fornsvenska texter, liksom i texter från den yngre fornsvenska perioden, finns flera sådana belägg på *man* vilka verkar referera till människor i allmänhet snarare än syfta på en enda man. Några av dessa presenteras i (8)–(10):

- (8) Jak vil thet göra for idhra böna, / mit nampn for idher ey länger löna;
/ thet vil iak, frva, sighiä thik, / Leons riddara **man** kallar mik. (*Ivan Lejonriddaren* 1303, s. 255)
'Jag vill uppfylla era böner, / mitt namn för er inte längre dölja; / det vill jag, fru, säga dig, / Lejonriddaren kallar **man** mig.
- (9) Swa finder **man** mang barn som helder sagho sina forældra dødha / æn lifwandes (*Själens Tröst* 1420–30, s. 216)
'Så finner **man** många barn som hellre såg sina föräldrar döda / än levande.'
- (10) tha tok han mønæ, som j qwinnæ clæden war clædh, och skimpade medh henne, som **man** plæger gøre medh vngæ qwinnor. (*Namnlös och Valentin* 1450, s. 154)
'Då tog han mön, som var klädd i kvinnokläder, och skämtade med henne, som **man** brukar göra med unga kvinnor.'

I dessa exempel är det sannolikt fler än en man eller en människa som kallar huvudpersonen Lejonriddaren, hellre vill se sina föräldrar döda än levande och brukar skämta med unga kvinnor. Här tycks *man* alltså inte enbart åsyfta en enda person utan ha en mer allmän referens. Att sådana exempel med plural syftning inte förekommer alls i de tre äldsta analyserade texterna från före 1300 skulle kunna tolkas som att en förändring har skett, från att ordet *man* hänvisar till en enda man till att ordet har fått en mer allmän syftning. Detta skulle i så fall kunna indikera att *man* genomgår en utveckling från substantiv till generiskt pronomen.

När *man* följs av ett koreferent pronomen är detta i de fornsvenska texterna alltid *han* eller *honom*; i mitt material har jag inte funnit några säkra exempel alls på *man* som pronomen korefererande med *mans* i genitiv eller *man* som objekt. Användningen av *man* tillsammans med koreferent *han/honom* förefaller dock ha upphört redan under den yngre fornsvenska perioden; efter början av 1500-talet finns nämligen inga sådana exempel i mitt material. I nutida svenska används istället *en* och *ens* som objektsform och genitivform till *man*, men exempel på *man* korefererande med någon av dessa former dyker inte upp i de analyserade texterna förrän som tidigast 1675. I *Svenska Akademiens Ordbok* (1942, 16: M201, hädanefter SAOB) anförs emellertid ett belägg på *en* som objektsform till *man* daterat ca 1585, dvs. ungefär hundra år tidigare, vilket inte är alltför långt efter att bruket av *honom* som objektsform till *man* tycks ha fallit

ur bruk. Vad det beror på att *man* som pronomen inte kan användas som objekt och i genitiv är inte klarlagt, men tyskt inflytande har setts som en viktig faktor (se vidare avsnitt 5). Dessutom liknar utvecklingen av *man* på denna punkt utvecklingen av generiska pronomen i flera andra språk, i vilka den generiska formen efter hand på samma sätt begränsas till funktionen som subjekt (Giacalone Ramat & Sansò 2007; Egerland 2010).

Med syftning på människor i allmänhet blir *man* vanligt under den äldre nysvenska perioden (1526–1732). Ett par exempel från denna period syns i (11)–(12):

(11) Sådana gräszhopper, pläghar **man** j somligh österlanden äta. (*Matteusevangeliet* 1541, s. 16)

’Sådana gräshopper brukar **man** äta i vissa länder i öster.’

(12) **Man** bör akta tungan. Dä där köttstycki som ligger ok slarfwar i munn. (Samuel Columbus *Mål-roo eller Roo-mål* 1675, s. 5)

’**Man** bör akta tungan. Det där köttstycket som ligger och slarvar i munnen.’

I nutida svenska är pronomenet *man* mycket vanligt, både i tal och i skrift. I Alléns (1970: 3) frekvensordbok över tidningsprosa intar ordet nittonde plats och i Allwoods (1999: 21) talspråkliga motsvarighet innehar det plats nummer tolv.⁵

4.2 En: från räkneord till generiskt pronomen

Exempel på *en* är i de fornsvenska texterna (1225–1526) vanligtvis att kategorisera som räkneord, även i sammanhang i vilka ordet syftar på en människa såsom i (13):

(13) Nu æghe flere mæn quærnastaþ saman, vil **en** byggia ok ei alle, haui þen viorþ byggia vil (*Magnus Erikssons Landslag* 1350, Byggningsbalken, tjugosjätte flocken, s. 177)

5. Dessa beräkningar avser visserligen grafordet *man*, vilket innebär att även substantivet *man* är inräknat, men den största delen av beläggen utgörs säkerligen av *man* som pronomen (i Allwoods genomgång utgjorde pronomenet 99 % respektive 90 % av exemplen på grafordet *man* i transkriberat talspråk respektive skriftspråk, se s. 244).

'Nu äga flera män ett kvarnställe tillsammans, **en** av dem vill bygga, men ej alla; då har den som vill bygga rätt att göra det.' (s. 117)

Här tillhör den person som omnämns med *en* den större gruppen *flere mæn*, vilken omtalas i början av meningen. Det finns alltså ett substantiv som *en* relaterar tillbaka till. *En* skulle här också kunna tolkas som ett elliptiskt 'en (man)'.

I den yngsta av de analyserade fornsvenska texterna, *Karlskrönikan* (1452), finns emellertid ett exempel på *en* vilket inte hänvisar tillbaka till en tidigare nämnd grupp. *En* kan i detta sammanhang tolkas som pronominent, syftande på vem som helst eller människor i allmänhet. Se (14):

- (14) Än är bättre at **en** tigher / än mena onth then han goth sigher (*Karlskrönikan* 1452, s. 166)
'Men det är bättre att **en** tiger / än att vilja ont när han säger gott.'

Detta exempel tas också upp av Söderwall (1884–1918, I: 221), som anser att *en* här motsvarar pronominent *man*. Som framgår av exemplet följs dock ordet i likhet med belägg på *man* i fornsvenska av ett koreferent *han*, vilket inte är möjligt med pronominent *en* i nutida svenska. Detta signalerar antagligen att skribenten ser *en* som syftande på en enda person snarare än på flera individer.

I texter från den äldre nysvenska perioden (1526–1732) finns flera exempel på *en* som pronomen. Några av dessa presenteras i (15)–(17):

- (15) Jesus swaradhe och sadhe til honom, Sannerligha, sannerligha sägher iagh tigh, Vthan **en** bliffuer född på nytt, kan han icke see Gudz Rike. Tå sadhe Nicodemus til honom, Huru kan een menniskia födhas, när hon är gammul? Jcke kan hon på nytt gå j sins modhers lijff och födhas? Swaradhe Jesus, Sannerligha, sannerligha sägher iagh tigh, Vthan **en** warder född aff watn och Andanom, kan han icke ingå j Gudz Rike. (*Johannesevangeliet* 1541, s. 270)
'Jesus svarade och sade till honom: Sannerligen, sannerligen säger jag till dig, utan att **en** blir född på nytt kan han inte se Guds rike. Då sade Nicodemus till honom: Hur kan en människa födas när hon är gammal? Inte kan hon på nytt gå in i sin moders liv och födas? Då svarade Jesus: Sannerligen, sannerligen säger jag till dig, utan att **en** blir född av vatten och Ande kan han inte ingå i Guds rike.'

- (16) ock hwar mistanke wore skääl noogh til at plågha **en** med fengelse ock annat sådana, thå kunde ingen, wara trygg eller säker här i werldenne, ty at werlden är altijdh full med liwgare ock lackare som kunna komma **en** ther til at han mistenkt warder (*Olaus Petris krönika* 1530-tal, s. 87)
 'Och var misstanke skulle vara skäl nog till att plåga **en** med fängelse och annat sådant. Då kunde ingen vara trygg eller säker här i världen, ty världen är alltid full med ljugare och förtalare som kunde komma **en** därtill att han blir misstänkt.'
- (17) Aabroth swdin mz watn oc drwckin om morgonen tz löser alth onth i mans magha er, oc for febres om **en** smör sig med the olio hon er swdin i (*Läkebok* 7 1500–1550, s. 239)
 'Åbrodd sjuden med vatten och drucken om morgonen, det löser allt ont som är i människans mage, och hjälper mot feber om **en** smörjer sig med oljan den är sjuden i.'

Liksom i (14) följs *en* i exempel (15)–(16) av *han* med samma referens. *En* skulle i dessa exempel visserligen kunna tolkas som ett elliptiskt 'en (man/människa)', men det finns inget substantiv vilket *en* syftar tillbaka på. Det första exemplet citeras också av Wessén (1992 [1956]: 81) och Beckman (1959: 97) som bevis för att *en* i äldre nysvenska kunde motsvara *man*. Ifråga om (17) förekommer nästan exakt samma formulering i texten några rader tidigare med generiskt *man* (*om man smör sig i the olio som hon er swden i*), vilket jag anser talar för den generiska tolkningen. Liksom *man* tycks alltså *en* genomgå en utveckling till generiskt pronomen.

Den pronominnella användningen av ordet blir emellertid aldrig särskilt vanlig i jämförelse med *man* i mitt analyserade material. Som en motsvarighet till pronominellt *man* har jag funnit 55 exempel på *en* i de äldre nysvenska texterna (dvs. 0,1 per 1 000 ord), medan andelen pronominnella *man* i samma material bör uppgå till omkring 2,0 per 1 000 ord (se Skärlund 2017a: 136).

Exempel på *en* som en motsvarighet till generiskt *man* återfinns under hela den yngre nysvenska perioden (1732–nutid). Redan i början av den yngre nysvenska perioden förefaller dock *en* i subjektsform ha fått en ton av talspråk eller dialekt. I det studerade dramamaterialet händer det att ordet används för att signalera att talaren tillhör underklassen, till skillnad från rollfigurer av högre rang vilka aldrig använder *en* utan istället *man* som pronomen i subjektsform. Se (18), där jag har strukit under alla former som kan ses som talspråkliga eller dialektala:

(18) THORE: Sant ä dä, Herre, låt dem man skälla länge nock, å ropa på sin heder å ära, hwar må de inte lära komma långt denna tien, för når penga fattas, så får äran stå å skämmas; men har **en** bara penga, så frågas lite ätte, om **en** mist äran 10 gånga å 10 te; eller om **en** aldri hatt nån, så går dä lika bra. (*Den lyckelige banqueroutieren*, 1753)

'THORE: Sant är det, Herre. Låt dem bara skälla länge nog, och ropa på sin heder och ära. Med det lär de inte komma långt med nuförtiden, för när pengar fattas, så får äran stå och skämmas, men har **en** bara pengar så frågas det lite efter om **en** mist äran 10 gånger och 10 till, eller om **en** aldrig haft någon, så går det lika bra.'

Thore är en dräng, vilket här visar sig i hans talspråkliga sätt att uttrycka sig. Övriga rollfigurer i pjäsen har ett mer skriftspråkligt uttal och använder *man* som pronomen.⁶ Också i det analyserade romanmaterialet från slutet av 1800-talet och hela 1900-talet verkar *en* som subjekt ofta användas för att ge en dialektal eller talspråklig, i nyare texter kanske också ålderdomlig, karaktär åt romanfigurers språk. Denna motsättning mellan skriftspråkligt *man* och talspråkligt *en* tycks dock inte på samma sätt gälla *en* som objektsform och genitivform till *man*.

4.3 Du: från personligt pronomen till generiskt pronomen

I de studerade texterna från den fornsvenska perioden (1225–1526) är de flesta belägg på *du* definitiva, dvs. ordet syftar på en annan person i texten. Ett tidigt exempel ur lagmaterialet syns i (19):

(19) Callær maþer man bikiuhuælp. huar ær þet sigher han. **þu** saghi hin. iak skiærskote þet at **þu** callar mik vquæþingz orþ. þa ær þæt þrigiæ marka sak. hete. III. ok æru tuar. sæxtæn. örtugher .i. huarn lot (*Yngre Västgötalagen* 1290, Rättilösabalken, sjätte flocken, s. 152)

'Kallar någon en annan för hundvalp. "Vem är det?" säger han. "Du", sade den andre. "Jag kungör för vittnen, att **du** kallar mig med okvädinsord." Då är det tre marker i bot; de heta tre och äro två, sexton örtugar i varje lott.'

6. *Man i låt dem man skälla länge nock* är inte pronomenet *man* utan ett adverb med betydelsen 'endast', 'blott', 'bara' (se SAOB 1942, 16: M203).

I detta exempel spelas en scen upp mellan två personer, varav den ena förolämpar den andra genom att kalla honom för hundvalp. Båda kontrahenterna använder här *þu* för att tilltala varandra.

Majoriteten av beläggen på *du* i de fornsvenska texterna syftar alltså på en annan person som omtalas i texten. Ett undantag är emellertid *Konungastyrelsen* (1330-tal). I denna text förekommer en mängd exempel på *du* i beskrivningar av olika levnadsregler. *Konungastyrelsen* är sannolikt skriven som en uppfostringsskrift för furstesöner och ridderskapet, vilket innebär att *du* i texten antagligen kan tolkas som tilltal riktat mot den tilltänkta läsaren. Därmed får ordet emellertid också en mer allmän syftning, och skulle kunna ses som hänvisande till vem som helst som råkar läsa boken. Lundeby (1996: 198) ser ett möjligt ursprung till generiskt *du* i norska just i sådant bruk av *du*-tilltal från författare riktat till läsare. *Du* kan i de flesta fall i *Konungastyrelsen* också ersättas med pronominellt *man*. Se exemplen i (20)–(21):

(20) Wilt **tu** wara rätvis/ Tå skalt **tu** först älska gudh/ at **tu** måghe älskas af hånom. Tå älska **tu** gudh/ tå **tu** fylghia hans wilia ok rådhom/ (*Konungastyrelsen* 1330, s. 25)

'Vill **du** vara rättvis/ då ska **du** först älska Gud/ att **du** må älskas av honom. **Du** älskar Gud/ då **du** följer hans vilja och råd.'

(21) Ty at suå sighr Salomon wise: **Tu** skalt ey diruas tala i mykla ok witra manna närwaru/ Ok ther gamble män äru/ skal **tu** ey mykit tala/ Ok sit tigh ther ängin til tin tala/ Ok ther af wardr **tu** hafdr i hedhr ok wyrdning. (*Konungastyrelsen* 1330, s. 54)

'Ty att så säger Salomon wise: **Du** ska inte våga tala i betydande och kloka mäns närvaro/ Och där gamle män är/ ska **du** inte tala mycket/ Och sitt tyst när ingen tilltalar dig/ och därav blir **du** ansedd i heder och vördnad.'

Bland ordspråken i den analyserade ordspråkssamlingen (från början av 1400-talet) förekommer dessutom många exempel på *du* som en motsvarighet till *man*. Detsamma gäller den bok med medicinska råd som är inkluderad i materialet (från första halvan av 1500-talet). Några exempel anförs i (22)–(24):

(22) **thu** skalt land sidh fölia ællir land fly (*Ordspråk* början av 1400-talet, s. 139)

'**Du** ska följa landets sed eller fly'

- (23) **thu** skalt ey giffua barne mæn thæth bedhis | ok ey hund swa tiith han sin stiaerth rorir (*Ordspråk* början av 1400-talet, s. 198)
 'Du ska inte ge barnet medan det ber om det | och inte hunden så snart den svänger på svansen'
- (24) Julius sigher **thw** skal ey latha blodh i mynom thima ok ey lenghe fastha flesk skal **thw** äthä gak til badzstwo söffh ey mykith (*Läkebok* 7 1500–1550, s. 190)
 'Julius [dvs. månaden juli] säger: **Du** ska inte åderlåta dig i min tid och inte fasta länge. Fläsk ska **du** äta, gå till badstugan, sov inte mycket.'

I övriga texter från den äldre nysvenska perioden (1526–1732) finner jag emellertid något förvånande inga exempel på *du* med allmän syftning alls, förutom i de bibliska budorden eller i uttryck som anspelar på dessa budord, samt i några predikningar där ordet kan tänkas syfta på medlemmar i församlingen. En orsak till att det inte finns fler exempel på allmänt syftande *du* från denna tid kan antagligen vara att pronomenet enligt SAOB (1925, 7: D2302) under den äldre nysvenska perioden inskränktes till att enbart användas mellan nära vänner, efter att i fornsvensk tid ha varit det vanliga tilltalsordet. Istället användes nu titlar för att tilltala personer utanför den allra närmaste vänkretsen. Det är kanske inte så konstigt att människor inte väljer ett ord som enbart används inom den närmaste vänkretsen för att tala om saker som gäller människor i allmänhet.

I det analyserade yngre nysvenska materialet (1732–nutid) återfinns *du* som en motsvarighet till *man* i talspråk och tidningstext. Däremot finner jag inga exempel alls på sådant allmänt syftande *du* i dramer från perioden 1725–2000.

Utifrån en undersökning av belägg på *du* i tidningstext från olika tidpunkter under 1900-talet har jag kunnat konstatera att andelen exempel på *du* med definit referens, syftande på en annan person i texten, minskar i förhållande till den andel *du* som kan tolkas som antingen hänvisande till en okänd läsare eller som refererande till människor i allmänhet (se Skärlund 2017a, b). I sådana vaga exempel på *du* kan ordet ersättas med *man*. Några exempel syns i (25)–(26):

- (25) Frånga den gamla vanan att i allmänhet så foderrotfrukterna, särskildt rofvan för sent. Sår **du** i tid har **du** mera nytta af vårfuktigheten i jorden, plantorna skjuta bättre fart och rotfrukten hinner genom en längre växt period bättre att utveckla sig och **du** vinner därmed en rikligare skörd. (*Dalpilen*, 1905-04-11)

- (26) Eilat är en exklusiv badort där medeltemperaturen i vattnet aldrig går under 20 grader. Här kan **du** glida fram i en glasbottnad båt och titta på tropiska fiskar i det kristallklara vattnet. (Press 1976)

Sammantaget förefaller det alltså som om bruket av *du* med generisk referens har varierat över tid, från att ordet har använts generiskt i vissa sammanhang i fornsvenska till att det har haft en begränsad användning under den äldre nysvenska perioden och sedan åter blivit vanligt under 1900-talet. Den senare utvecklingen kan kanske delvis förklaras med att *du* under andra halvan av 1900-talet också har börjat användas mer allmänt som tilltalspronomen. I SAOB (1925, 7: D2303) förekommer dock fyra exempel på *du* motsvarande *man* i allmängiltiga uttalanden, ordspråk och liknande från perioden 1526–1825, vilket visar att bruket av sådant *du* inte heller under den äldre nysvenska perioden var helt okänt.

5 Har orden genomgått grammatikalisering?

I de äldsta analyserade texterna används *man* som ett substantiv, *en* som ett räkneord och *du* som ett personligt pronomen. I yngre texter används alla tre ord som pronomen med generisk referens. Dessutom förekommer i äldre texter många belägg på orden i brokontexter, dvs. i sammanhang i vilka dessa ord kan tolkas på flera sätt: som 'en man' eller 'någon', 'vem som helst' (*man*), som 'en (man)' eller 'någon', 'vem som helst' (*en*) respektive som 'du-läsare' eller 'du-vem-som-helst' (*du*). Sådana tvetydiga kontexter är vanliga vid grammatikaliseringprocesser, eftersom de kan leda till att språkbrukare börjar tolka en språklig form på ett nytt sätt. Förändringarna skulle därmed kunna ses som typiska exempel på utvecklingen från A (*man* som substantiv, *en* som räkneord och *du* som personligt pronomen) till B (*man*, *en* och *du* som generiska pronomen) via stadiet A/B (brokontexter i vilka båda tolkningar är möjliga). Innebär detta att de tre orden har genomgått grammatikaliseringprocesser?

För att kunna avgöra om så är fallet måste vi först slå fast vad vi menar med grammatikalisering. Om vi med detta fenomen enbart avser förändringar från en lexikal form till en grammatisk sådan kan vi genast konstatera att det bara är *man* som kan ha genomgått en sådan process. Varken *en* eller *du* var ju lexikaliska former till att börja med (utan räkneord respektive personligt pronomen). Och om vi istället väljer en vidare definition, där grammatikalisering inbegriper alla förändringar genom vilka ett språkligt element blir mer grammatiskt, inleder sig genast frågan om vad som ska räknas som mer eller mindre grammatiskt. Att se utvecklingen från räkneord till generiskt pronomen (*en*) eller

från personligt till generiskt pronomen (*du*) som förändringar från mindre till mer grammatiska former förefaller inte självklart.

För att kunna räkna alla tre förändringar som exempel på grammatikalisering måste vi antagligen till sådana processer föra alla språkliga förändringar genom vilka grammatiska ord får nya grammatiska funktioner (jfr Gianollo, Jäger & Penka 2015: 2f samt termerna *regrammaticalization* (Boye & Harder 2012: 31) och *regrammation* (Andersen 2006: 251)). Och frågan är fortfarande om den förändring som *du* kan tänkas ha genomgått verkligen kan ses som en utveckling av nya grammatiska funktioner; det är ju främst ordets möjliga referens som har vidgats.

Men problemen med att slå fast huruvida de analyserade förändringarna ska räknas som exempel på grammatikaliseringsprocesser eller inte är inte begränsade till diskussioner om grammatikaliseringsfenomenets gränser. En annan fråga är om *man* och *du* alls genomgått någon utveckling från substantiv respektive personligt pronomen till generiskt pronomen under den studerade perioden. Det förekommer ju exempel på orden med generisk referens redan i äldre fornsvenska texter (även om dessa för *du*:s del också kan ses som riktade mot en tänkt läsare). Det kan alltså vara så att *man* och *du* visserligen genomgått förändringar som skulle kunna klassificeras som grammatikaliseringsprocesser (med en vid definition av begreppet), men att dessa ägt rum redan före den fornsvenska tiden.

När det gäller *man* och *en* är det dessutom fullt möjligt att den pronomina användningen av orden inte alls utgör en inhemsk utveckling utan att de generiska formerna istället har lånats in från tyska. Flertalet tidigare forskare har pekat på att användningen av *man* som pronomen i svenska sannolikt har påverkats av motsvarande lågtyska pronomen (se Tegnér 1930: 266; Beckman 1934: 18; SAOB, 1942, 16: M201ff; Hellquist 1948: 626; Wessén 1992[1956]: 81). Att samma funktionsuppdelning mellan *man* som subjektform och *en* som objektform återfinns både i svenska och tyska anses också tala för att ordet är inlånat (i tyska förekommer dock inte *en* som possessiv form; istället används *sein* i satser med *man* som subjekt, se Hoekstra (2010: 37)). Detsamma gäller generiskt *en*, vars utveckling i svenska anses ha kunnat influeras av både lågtyska och högtyska (Hellquist 1929–1932: 673, 1948: 183; SAOB, 1925, 7: E549). Tegnér (1930: 268) slår fast att *en* i likhet med *man* ”i väsentlig mån fått sin pronomina användning från tyskan”. I den lågtyska *Visby Stadslag*, vilken jag också har excerperat, finns exempel på *man* och *men* som visar att ordet användes på samma sätt som nutida generiskt *man* bland lågtyska talare

i Visby under mitten av 1300-talet. Dessutom förekommer *en* i denna lag ofta som en motsvarighet till *någon*.

På liknande sätt går det att ifrågasätta att generiskt *du* skulle vara en inhemsk utveckling. Visserligen förekommer det exempel på ordet med generisk referens i några av de fornsvenska texterna, men ordspråkssamlingen kan vara influerad av den danska förlagan, och exemplen i *Konungastyrelsen* kanske främst är riktade till läsaren och inte ska tolkas som generiska? Från mitten av 1500-talet och framåt har jag inte heller funnit några exempel alls på generiskt *du* i mitt äldre nysvenska material, förutom i religiösa kontexter. Det skulle kunna innebära att det *du* som är frekvent förekommande i tidningstext under andra halvan av 1900-talet är en ny utveckling. Flertalet forskare har sett generiskt *du* som ett nytt fenomen, vilket har beskrivits som ett översättningslån från engelskans generiska *you* (Pettersson 1978: 23; Ljung 1982: 22; Holmes & Hinchliffe 1994: 131; Törnudd-Jalovaara 1997: 227; Fremer 2000: 135).

Att se de tre ordens utveckling till generiska pronomen som typiska exempel på grammatikaliseringsprocesser i svenska anser jag därmed skulle vara ett misstag. Även om vi räknar med att förändringar har skett går det inte att säga säkert huruvida dessa är inhemska eller inte. Om orden har lånats in i de nya generiska funktionerna har vi ju snarare att göra med en situation där det finns två olika former av orden: de inhemska *man*, *en* och *du* som substantiv, räkneord respektive personligt pronomen, och de nya inlånade formerna som generiska pronomen.

Även om användningen av orden som generiska pronomen har lånats in är det dock förstås möjligt att utvecklingen av de generiska formerna har skett genom grammatikaliseringsprocesser vilka ägt rum i andra språk. Sannolikt är det inte heller en fråga om det ena eller det andra utan snarare om en både/och-situation, där sätten att använda orden i svenska har influerats av motsvarande bruk i tyska/engelska, och där det inte går att dra en skarp gräns mellan inlån och inhemsk utveckling. Heine & Kuteva (2003, 2005) har diskuterat hur grammatikalisering orsakad av språkkontakt går till. De konstaterar att grammatikaliseringsprocesser ofta har både språkinterna och språkexterna orsaker, så att ett grammatiskt uttryck kan tillkomma genom människors universella strategier för att skapa grammatiska element samtidigt som ett annat språk till viss del kan fungera som modell för grammatikaliseringsprocessen.

6 Den fortsatta utvecklingen: subjektifiering

Efter att *man*, *en* och *du* väl har börjat användas som generiska pronomen dyker det också upp belägg på orden i kontexter som tyder på att det knappast är vem som helst eller alla människor i hela världen som i första hand åsyftas med orden. Ordet tycks istället främst referera till talaren/skribenten själv. Några sådana exempel från mitt material anförs i (27)–(32):

- (27) Doch gick taalet ibland folkett, att en lifländare, benempndh Hindrich Nykirch, hade varidit then, som skööt på hertigen och tiente i konungens hoff, hvilket om santt var eller icke, ställer **mann** ther henn. (*Carl Carlsson Gyllenhielms Anteckningar* 1640, s. 280)
 'Dock gick talet bland folket att en livländare benämnd Hindrich Nykirch hade varit den som sköt på hertigen och tjänade i kungens hov, vilket om det var sant eller inte lämnar **man** därhän.'
- (28) Kiersta min vackra Sophiken laga entl. iagh får några drängar medh ricriterna i våhr och vohre vehl om iagh finge en förnäm dräng medh, som **mahn** kundhe förtro sina saker, så i klädher som silf:r. (*Jon Stålhammars brev* 1700–1708, s. 93)
 'Käraste min vackra Sophiken, se till att jag får några drängar med rekryterna i vår och det vore bra om jag fick en förnäm dräng också, som **man** kunde anförtro sina saker, både kläder och silver.'
- (29) Så snart iagh kåmer nu till något stilståndh och **en** blif:r bätter underättat hvart dhett gieller, skall iagh skrifva digh till. (*Jon Stålhammars brev* 1700–1708, s. 166)
 'Så snart jag kommer nu till något uppehåll och **en** blir bättre underättad vart vi är på väg skall jag skriva till dig.'
- (30) Se, arkitekten har aldrig estimerat mig. Utan **en** har varit som bara lufften. (*Farmor och vår herre*, 1921)
- (31) – Nej, en riktig månadslön skulle det vara, säger Sten. Vad är 8 000 för ett jobb där **du** travar till midjan i snö och **du** ska jobba i minus 25 grader? (DN 1987)

- (32) Det är surt. Det vill sig inte – och det är klart att jag är besviken. **Du** håller på med det här för att **du** vill vinna matcher, säger han. (GP 2013)

I (27) syftar *mann* på skribenten själv, vilket stämmer väl överens med SAOB:s (1942, 16: M203) beskrivning av *man* som tidigare använt av författare om sig själva i egenskap av författare (i de analyserade krönikorna från 1500- och 1600-talet finns ett flertal liknande belägg). I (28) är det också uppenbart att *man* syftar på brevskrivaren Jon Stålhammar själv, eftersom det är just han som behöver en pålitlig dräng. *Man* föregås dessutom av två belägg på *jag* i samma mening. Också i (29) förekommer ett föregående *jag*; *en* följs därtill av detta pronomen. *Jag* och *en* förefaller här ha samma referens. I (30) gör det faktum att *en* föregås av *mig* och att det som beskrivs rör förfluten tid att det knappast går att tolka ordet som syftande på någon annan än talaren själv. I de två sista exemplen ((31)–(32)) är en tolkning av *du* som hänvisande till en intervjuande reporter mycket osannolik, och även om *du* antagligen skulle kunna inkludera en större grupp (alla som befinner sig i samma situation som talaren själv) framstår det som rimligt att tänka sig att det huvudsakligen är sig själv talaren syftar på. Detta gäller kanske särskilt i det sista exemplet, där ett *jag* föregår de två beläggen på *du*.

De första exempel som SAOB (1942, 16: M201ff; 1925, 7: E550) anför för *man* och *en* med syftning på skribenten själv är de i (33)–(34):

- (33) J sinom tijdh wil iagh komma til tigh igen, om **man** leffuer. (Bib. 1541 SAOB)

’I sinom tid vill jag komma tillbaka till dig, om **man** lever.’

- (34) Sedan **en** någott åldrigh är, och ther till medh swagh och siukligh. (1652 SAOB)

’Eftersom **en** något åldrig är, och därtill också svag och sjuklig.’

Motsvarande användning av *du* nämns inte i SAOB (1925, 7: D2303). Däremot ger Wellander (1939: 261) ett exempel från en recension där skribenten använder *du* men enligt honom hellre borde ha valt *man*, *en* och *ens*, och där *du* främst tycks hänvisa till författarens egen upplevelse:

- (35) Boken är värd att läsas: ju mer **du** läser den, dess mer tycker **du** om den, även om den på sina ställen förefaller **dig** litet överspänd och emellanåt en smula rubbar **dina** tankebanor.

Både *man* och *en* används alltså av talare och skribenter för att syfta på sig själva sedan lång tid tillbaka, medan *du* i samma funktion förefaller vara betydligt nyare. Eftersom det i texterna finns många exempel i vilka de tre ordens referens är vag mellan att syfta på en viss grupp och skribenten själv anser jag också att det finns goda skäl att anta att utvecklingen i detta fall är inhemsk snarare än övertagen från ett annat språk. Processen kan beskrivas som ett fall av subjektifiering: ordens referens förankras i talarens egna upplevelser och perspektiv. Att de tre orden här följer samma utvecklingsväg är intressant och visar att subjektifiering är en viktig process vid användningen av generiska pronomen. Vad beror det då på att talaren väljer att ta till ett generiskt pronomen för att uttrycka egna upplevelser och tankar istället för ett vanligt personligt pronomen?

Wales (1980: 94) beskriver hur ”a strong pull towards subjectivity in generalization is to be noted overall; like the strong pull towards egocentricity in discourse”. När en talares generella uttalanden färgas av egna attityder och upplevelser uppstår lätt en situation i vilken ett generiskt pronomen särskilt syftar på talaren själv (Wales 1980: 100). Enligt Dahl (1997: 10) får generiska pronomen därmed ofta en betydelse nära första och andra persons personliga pronomen, eftersom de beskriver hur världen ser ut från de deltagande personernas synvinkel.

Användningen av ett generiskt pronomen istället för ett personligt kan också vara ett sätt att framställa en subjektiv åsikt som en mer generell sanning (Lyngfelt 2012: 6). Helmbrecht (2015: 182) beskriver denna tendens som att ”the speaker reduces her peculiarity by embedding herself in some generalized other”. de Hoop & Tarenskeen (2015: 165) anser att vi människor är benägna att föreställa oss att våra egna erfarenheter stämmer överens med alla andra människors upplevelser. Vi utgår nämligen från våra egna kunskaper även när vi talar om sådant som rör människor i allmänhet, och föreställer oss att andra människor uppfattar världen på samma sätt som vi.

Lyngfelt (2012: 6) menar att det är typiskt för generiska uttryck att de associeras med de referenter som är framträdande i den situation de används. Och mest framträdande i en talsituation är förstås talaren och den tilltalade (jfr Helmbrecht 2015: 188). Utifrån lyssnarens perspektiv kan denna utveckling ses som ett fall av subjektifiering: det generiska pronomenet knyts till talarens sub-

jektiva upplevelser. Från talarens perspektiv bör emellertid skeendet snarare beskrivas som det motsatta: en objektifiering av egna erfarenheter genom att dessa relateras till mer generella skeenden. Altenberg (2004/5: 94) beskriver hur användningen av ett generiskt pronomen istället för ett personligt kan skapa en distans mellan talaren och den händelse som omtalas och de Hoop & Tarenskeen (2015: 165f) förklarar att generiska pronomen gärna väljs i situationer där talaren skäms eller vill undvika kritik. Kanske är det just en vilja att minimera det egna ansvaret för ett misslyckande som ligger bakom pronomenvalet i (32) ovan. Iakttagelsen att användningen av generiskt *du* istället för personligt *jag* förefaller vara särskilt vanlig i sportsammanhang skulle kunna bero på dylika faktorer (se vidare Skärlund 2017a: 221f).

7 Avslutande diskussion

Grammatikalisering är ett begrepp som med tiden har kommit att inbegripa en mängd olika processer, vilka inte nödvändigtvis handlar om att lexikala element utvecklar grammatiska funktioner. Rissanen (1997: 87) beskriver till exempel utvecklingen av pronominella användningar av det fornengelska räkneordet *an* ('en') som "an excellent example of grammaticalization", trots att utgångspunkten är ett redan grammatiskt ord. Problemet med att låta grammatikalisering fungera som en övergripande term för alla förändringar som på något sätt inkluderar grammatiska element är dock förstås att termen då kommer att säga väldigt lite om vilken typ av förändring som faktiskt har ägt rum. Det enda vi kan vara någorlunda säkra på är att processen involverar någonting grammatiskt. När det gäller *man*, *en* och *du* anser jag också att det är tveksamt om ordens utveckling ska räknas som exempel på grammatikaliseringsprocesser i svenska, även med en vid definition av begreppet, delvis eftersom det är oklart i hur stor utsträckning andra språk har varit inblandade i skeendet.

Alla de tre studerade pronomenen har med tiden börjat användas av talaren eller skribenten i sammanhang där hon eller han främst syftar på sig själv. Motsvarande utveckling har också noterats för norskans *man*, *en* och *du* (Lundeby 1996: 198). Detta tyder på att processen subjektifiering är mycket viktig vid användningen av generiska former. Sådana förändringar är kanske egentligen inte heller särskilt förvånande eftersom beskrivningar av vad som gäller för alla människor också är beskrivningar av vad som gäller för talaren själv. Och den som talar om sig själv förutsätter också gärna att egna erfarenheter stämmer överens med andra människors upplevelser.

En liknande utveckling syns för uttrycket *en annan*, vilket kan användas som en omskrivning för *jag*. Enligt SAOB (1903, 2: A1615) ska denna *jag*-betydelse ses som en specialiserad användning av *en annan* med innebörden 'en vanlig människa', 'vem som helst'. Eftersom de exempel som anförs med betydelsen 'vem som helst' i ordboken är äldre än exempel i vilka ordet syftar på talaren själv är det möjligt att det rör sig om en liknande betydelseutveckling från 'vem som helst' till 'jag' som den som de tre analyserade pronomenen har genomgått. Ett annat exempel är hur *han* i svenska dialekter i Finland och Dalarna används på samma sätt som det generiska pronomenet *man* i andra delar av Sverige (Rosenkvist 2010: 236; Ahlbäck 1992, 2: 497). Precis som *man* kan detta *han* användas av talaren för att syfta på sig själv (det gäller även när talaren är en kvinna). Se (36):

- (36) **An** ir ungrun nu, kanenda (Älvdalen, Rosenkvist 2010: 236)
'**Han/man/jag** är hungrig nu, minsann.'

Det är inte heller enbart i nordiska språk som liknande utvecklingar från generisk referens till syftning på talaren själv har ägt rum. Ifråga om generiska personliga pronomen i andra person singular (som *du*) har användningar med syftning på talaren själv beskrivits också för engelska, kanadensisk franska och nederländska (Helmbrecht 2015: 182; de Hoop & Tarenskeen 2015: 164f).

Samma utveckling mot talarcentrerad referens syns även för generiska ord och uttryck i flera andra språk. Mest känt är antagligen franskans *on*, utvecklat ur latinets *homo* ('människa'), vilket tidigare fungerade som ett generiskt pronomen men idag allmänt används som en ersättning för första persons plurala personliga pronomen *nous* ('vi'). Ett annat exempel finns i västfrisiska, där det generiska *men* ('man') enligt Hoekstra (2010: 35) ibland till och med kan uppträda isolerat och betonas på samma sätt som ett personligt pronomen. Ordet tolkas då enligt honom som första person singular. Vidare har substantivet *a gente* ('folket') i brasiliansk portugisiska grammatikaliserats som ett generiskt pronomen och utvecklats vidare till en synonym till första person plural ('vi') (Schmitz 1973; Taylor 2009). Se exemplen i (37)–(38):

- (37) En wa moat it belije? **MEN!** (Hoekstra 2010: 35)
'Och vem måste betala för det? **Jag!**'

- (38) **A gente** está com fome. (Taylor 2009: 11)
'**Vi** är hungriga.'

Samma utveckling från generiskt pronomen till en synonym till första person plural som *a gente* har genomgått rapporteras också för (*ma*) *hende* ('folk(et)') i palenquero (en spanskbaserad kreol talad i Colombia) (Schwegler 1993: 152f).

Eftersom liknande utvecklingar förekommer i många olika språk ser jag tendensen till subjektifiering som mycket viktig vid användningen av generiska pronomen, även om detta inte innebär att alla generiska pronomen genomgår motsvarande förändringar. När generiska ord inkluderar talaren i sin referens kommer de helt enkelt över tid lätt att knytas till denna talares egna upplevelser och erfarenheter, och därmed närma sig betydelsen hos pronomen i första person.

Primärmaterial

Delsing, Lars-Olof (red.). *Fornsvenska textbanken*. Lund: Lunds universitet.

<<http://project2.sol.lu.se/fornsvenska/>> [2018-12-26].

Nordisk dialektkorpus. Oslo: Universitetet i Oslo. <<http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>> [2018-12-26].

Språkbanken. Ett flertal korpusar tillgängliga genom konkordansverktyget Korp. Göteborg: Göteborgs universitet. <<http://spraakbanken.gu.se/korp/>> [2018-12-26].

Språkbanken. *Karlskrönikan*. Göteborg: Göteborgs universitet. <<http://spraak-data.gu.se/ktext/karl.html>> [2018-12-26].

Svensk dramadiolog. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Talsyntax. Fyra transkriberade samtal 1967–1968, Lunds universitet.

Wikisource. Matteusevangeliet och Johannesevangeliet i *Gustav Vasas Bibel* (1541): <[http://sv.wikisource.org/wiki/Bibeln_\(Gustav_Vasa\)](http://sv.wikisource.org/wiki/Bibeln_(Gustav_Vasa))> [2018-12-26].

Litteratur

Ahlbäck, Olav (red.). 1992. *Ordbok över Finlands svenska folkmål*. Bd 2, F–Hu. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.

Allén, Sture. 1970. *Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. 1, Graford. Homografkomponenter*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international (distr.).

Allwood, Jens (red.). 1999. *Talspråksfrekvenser: frekvenser för ord och kollokationer i svenskt tal- och skriftspråk: frekvenser för ord, ordklasser och*

- kollokationer: jämförelser mellan tal och skrift*. Ny och utvidgad uppl. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Altenberg, Bengt. 2004/5. The generic pronoun in English and Swedish: Cross-linguistic correspondences of *one* and *man*. *Languages in Contrast* 5, 93–120.
- Andersen, Henning. 2006. Grammmation, regrammmation and degrammmation: tense loss in Russian. *Diachronica* 23, 231–258.
- Andersson, Peter. 2007. *Modalitet och förändring. En studie av må och kunna i fornsvenska*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Beckman, Natanael. 1934. *Västeuropeisk syntax: Några nybildningar i nordiska och andra västeuropeiska språk*. Göteborgs Högskolas årsskrift XL, 4. Göteborg.
- Beckman, Natanael. 1959. *Svensk språklära för den högre elementarundervisningen*. 9., nästan oförändrade uppl., 4. tr. Stockholm: Sv. bokförl.
- Boye, Kasper & Peter Harder. 2012. A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization. *Language* 88, 1–44.
- Brantenberg, Gerd. 1977. *Egalias døtre*. Oslo: Pax Forlag.
- Bylin, Maria. 2013. *Aspektuella hjälpverb i svenskan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Campbell, Lyle & Richard Janda. 2001. Introduction: conceptions of grammaticalization and their problems. *Language Sciences* 23, 93–112.
- Dahl, Östen. 1997. Egocentricity in discourse and syntax. Ms. Institutionen för lingvistik, Stockholms universitet.
- de Hoop, Helen & Sammie Tarenskeen. 2015. It's all about *you* in Dutch. *Journal of Pragmatics* 88, 163–175.
- Egerland, Verner. 2010. On Old Italian *uomo* and the classification of indefinite expressions. I D'Alessandro, Roberta, Adam Ledgeway & Ian Roberts (red.), *Syntactic Variation. The Dialects of Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 71–85.
- Fremer, Maria. 2000. *Va e du då* – generiskt *du* hos ungdomar och vuxna talare. I Kotsinas, Ulla-Britt, Anna-Brita Stenström & Eli-Marie Drange (red), *Ungdom, språk og identitet: rapport fra et nettverksmøte*. København: Nordisk Ministerråd, 133–147.
- Giacalone Ramat, Anna & Andrea Sansò. 2007. The indefinite usage of *uomo* ('man') in early Italo-Romance: Grammmaticalization and areality. *Archivio Glottologico Italiano* XCII, 65–111.
- Gianollo, Chiara, Agnes Jäger & Doris Penka, Doris. 2015. Language change at the syntax-semantics interface. Perspectives and challenges. I Gianollo,

- Chiara, Agnes Jäger & Doris Penka (red.), *Language change at the syntax-semantic interface*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–32.
- Heine, Bernd. 2002. On the role of context in grammaticalization. I Wischer, Ilse & Gabriel Diewald (red.), *New reflections on grammaticalization*. Amsterdam: John Benjamins, 83–101.
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2003. On contact-induced grammaticalization. *Studies in Language* 27, 529–572.
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2005. *Language contact and grammatical change*. New York: Cambridge University Press.
- Heine, Bernd, Heiko Narrog & Haiping Long. 2016. Constructional change vs. grammaticalization. From compounding to derivation. *Studies in Language* 40, 137–175.
- Hellquist, Elof. 1929–32. *Det svenska ordförrådets ålder och ursprung: en översikt. Del 1–3*. Lund.
- Hellquist, Elof. 1948. *Svensk etymologisk ordbok. Del 1*. Lund: Gleerup.
- Helmbrecht, Johannes. 2015. A typology of non-prototypical uses of personal pronouns: synchrony and diachrony. *Journal of Pragmatics* 88, 176–189.
- Hoekstra, Jarich. 2010. On the impersonal pronoun *men* in Modern West Frisian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 13, 31–59.
- Holmbäck, Åke & Elias Wessén (red.). 1933. *Svenska landskapslagar: tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Ser. 1, Östgötalagen och Upplandslagen*. Stockholm: AWE/Geber.
- Holmbäck, Åke & Elias Wessén (red.). 1946. *Svenska landskapslagar: tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Ser. 5, Äldre västgötalagen, Yngre västgötalagen, Smålandslagens kyrkobalk och Bjärköarätten*. Stockholm: AWE/Geber.
- Holmbäck, Åke & Elias Wessén (red.). 1962. *Magnus Erikssons landslag: i nusvensk tolkning av Åke Holmbäck och Elias Wessén*. Stockholm: Nord. bokh. (distr.).
- Holmes, Philip & Ian Hinchliffe. 1994. *Swedish: A comprehensive grammar*. London: Routledge.
- Hopper, Paul J. & Elizabeth Closs Traugott. 2003. *Grammaticalization* (2nd ed). Cambridge: Cambridge University Press.
- Langacker, Ronald W. 1990. Subjectification. *Cognitive Linguistics* 1, 5–38.
- Lehmann, Christian. 1995. *Thoughts on grammaticalization*. München: LINCOM Europa. [Texten publicerades ursprungligen 1982 som *Thoughts on grammaticalization: a programmatic sketch*.]

- Lehti-Eklund, Hanna. 1990. *Från adverb till markör i text: studier i semantisk-syntaktisk utveckling i äldre svenska*. Humanistiska avhandlingar, 4. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, 561. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ljung, Magnus. 1982. *English in Sweden: presentation of a project*. Report/EIS – Engelskan i Sverige, Del 1. Stockholm.
- Lundebj, Einar. 1996. Om *man* og *en* og *du*. I Westman, Margareta (red.), *Språket lever! : festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996*. Stockholm: Norstedt, 195–201.
- Lyngfelt, Benjamin. 2012. Re-thinking FNI. On Null Instantiation and Control in Construction Grammar. *Constructions and Frames* 4, 1–23.
- Norde, Muriel. 1997. *The history of the genitive in Swedish: a case study in degrammaticalization*. Diss. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Norde, Muriel. 2009. *Degrammaticalization*. Oxford: Oxford University Press.
- Pettersson, Björn. 1978. *Spridda studier i svenska, särskilt finlandssvenska. 1*. Tammerfors: Institutionen för filologi, Tammerfors universitet.
- Rissanen, Matti. 1997. The pronominalization of *one*. I Rissanen Matti, Merja Kytö & Kirsi Heikkonen (red.), *Grammaticalization at work: studies of long-term developments in English*, Berlin: Mouton de Gruyter, 87–143.
- Rosenkvist, Henrik. 2004. *The emergence of conditional subordinators in Swedish – a study in grammaticalization*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Rosenkvist, Henrik. 2010. Null referential subjects in Övdalian. *Nordic Journal of Linguistics* 3, 231–267.
- SAOB = *Svenska Akademiens ordbok* (1893–). Lund.
- Schmitz, John Robert. 1973. The linguistic flexibility of ‘a gente’ in Portuguese. *Hispania* 56, 639–644.
- Schwegler, Armin. 1993. Subject pronouns and person/number in Palenquero. I Holm, John & Francis Byrne (red.), *Atlantic meets Pacific: a global view of pidginization and creolization: (selected papers from the Society for Pidgin and Creole Linguistics)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 145–161.
- Skrzypek, Dominika. 2012. *Grammaticalization of (in)definiteness in Swedish*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Skärhund, Sanna. 2016. Blir *en* det nya *hen*? Om den ny(gamla) användningen av *en* som generiskt pronomen. I Gustafsson, Anna W., Lisa Holm, Katarina Lundin, Henrik Rahm & Mechtild Tronnier (red.), *Svenskans beskrivning 34, Förhandlingar vid trettiofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning, Lund den 22-24 oktober 2014*. Lunds universitet, 413–427.

- Skärllund, Sanna. 2017a. *Man, en och du: generiska pronomen i svenskans historia*. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Skärllund, Sanna. 2017b. Does *you* mean *I*? Generic *du* ('you') as a case of informalization and subjectification in Swedish. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 35, 129–146.
- Svensk ordbok: utgiven av Svenska Akademien* (2009). Del 2. Stockholm: Norstedt.
- Svenska Akademiens ordbok* (1893–). Orden *annan* i band 2 (1903), *du* och *en* i band 7 (1925) och *man* i band 16 (1942). (Egentligen *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*.) Lund. Tillgänglig: <<http://www.sao.se/>> [2018-10-23].
- Söderwall, K.F. 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltids-språket*. Band I: A–L. Lund. Tillgänglig: <<http://spraakbanken.gu.se/fsvldb/>> [2018-10-23].
- Taylor, Michael. 2009. On the pronominal status of Brazilian Portuguese *a gente*. *NYU Working Papers in Linguistics 2: Papers in Syntax*. <http://linguistics.as.nyu.edu/docs/CP/2345/taylor_09_a_gente_nyuwp12.pdf> [2016-11-02].
- Tegnér, Esaias. 1930. Tyska inflytelser på svenska. I *Ur språkens värld. 3, Fem uppsatser*. Stockholm: Bonniers, 209–271. (Artikeln publicerades ursprungligen 1889 i *Arkiv för nordisk filologi*.)
- Traugott, Elizabeth Closs. 1982. From propositional to textual and expressive meanings: some semantic-pragmatic aspects of grammaticalization. I Lehmann, Winfred & Yakov Malkiel (red.), *Perspectives on historical linguistics*. Current issues in linguistic theory, 24. Amsterdam: John Benjamins, 245–271.
- Traugott, Elizabeth Closs. 1989. On the rise of epistemic meanings in English: an example of subjectification in semantic change. *Language* 65, 31–55.
- Traugott, Elizabeth Closs. 1995. Subjectification in grammaticalisation. I Stein, Dieter & Susan Wright (red.), *Subjectivity and subjectivisation: linguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 31–54.
- Traugott, Elizabeth Closs. 2010. (Inter)subjectivity and (inter)subjectification: A reassessment. I Davidse, Kristin, Lieven Vandelandotte & Hubert Cuyckens (red.), *Subjectification, intersubjectification and grammaticalization*. Berlin: Mouton de Gruyter, 29–71.
- Traugott, Elizabeth Closs & Richard B. Dasher. 2002. *Regularity in semantic change*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Törnudd-Jalovaara, Elisabet. 1997. Blir *du* talspråkets *man*? I Haapamäki, Saara (red.), *Svenskan i Finland 4: föredrag vid fjärde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland*. Åbo: Åbo Akademi, 227–231.
- Wales, Kathleen. 1980. 'Personal' and 'indefinite' reference: the users of the pronoun *one* in present-day English. *Nottingham linguistic circular* 9, 93–117.
- Wellander, Erik. 1939. *Riktig svenska: en handledning i svenska språkets vård*. Stockholm: Norstedt.
- Wessén, Elias. 1992 [1956]. *Svensk språkhistoria. 3, Grundlinjer till en historisk syntax*. Nytryck i nordiska språk och svenska NNS6, Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms Universitet.
- Wijk-Andersson, Elsie. 1992. *Bara i fokus. En semantisk-syntaktisk studie av bara och dess ekvivalenter i nysvenskt skriftspråk*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 27. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Summary

The dissertation *Man, en och du – generiska pronomen i svenskans historia* (Skärlund 2017a) explores the development of the three Swedish words *man* ('man'), *en* ('one') and *du* ('you'), from the 13th century until today. In early Old Swedish (1225–1375), the three words were used as a noun (*man*), a numeral (*en*) and a personal pronoun (*du*) respectively. However, in contemporary Swedish all three are also used as generic pronouns. In the dissertation, theories about grammaticalization are taken as a point of departure to understand the changes undergone by the three forms. In this article, some of the main findings of the dissertation are recapitulated. Furthermore, it is discussed whether the development of the three words should be understood as an example of grammaticalization or not. The article also examines the later development, by which all three words are used by speakers to refer to themselves. This is a process known as *subjectification* (Traugott 1989), which results in different generic forms undergoing similar changes with respect to potential reference. The development of self-centered reference has also been noted for generic forms in several other languages, making it possible to hypothesise that there is a universal tendency in the way generic words come to be used.

Sanna Skärlund

Lektor i svenska

Akademien för lärande, humaniora och samhälle

Högskolan i Halmstad

Box 823

SE-301 18 Halmstad

sanna.skarlund@hh.se